

Výzkum „Zdravotně handicapované skupiny: komunita neslyšících – limity integrace“

Jitka Sinecká

V rámci etnologického studia menšinových komunit v ČR jsem v období od prosince roku 1998 do ledna roku 2000 realizovala etnologický výzkum skupiny neslyšících.¹ Ten proběhl na pracovištích se smíšenými kolektivy slyšících a neslyšících, na půdě organizací pro sluchově postižené a naposledy ve stacionářích a centrech využití volného času pro sluchově postižené.

Při formulování výzkumného plánu jsem musela vycházet ze skutečnosti, že se česká a slovenská etnologie² dosud problematikou zdravotně handicapovaných lidí nezabývaly, zajímaly se jen o jinakost etnickou a sociální. Vůči postiženým mají tedy dluh.

Cílem mého výzkumu bylo určit, zda neslyšící vykazují znaky subkultury či ne, ukázat, do jaké míry jsou integrováni do slyšící většinové společnosti, definovat překážky této integrace, a to na základě tří odlišných modelů: z pozice spolků pro neslyšící, z pozice slyšících spolupracovníků a naposledy z pozice neslyšících.

Pod pojmem integrace chápu zapojení zdravotně handicapovaného jedince (neslyšícího, nedoslýchavého) do většinové zdravotně nehandicapované společnosti po stránce vzdělávací, profesní (včetně výběru profese), společenské – ve smyslu sdílených hodnot (rodina, peníze, zdraví, trávení volného času) a rodinné (hledání partnera, přátelský kruh). Jako faktor integrace slouží též sebeuspokojení sluchově postižených s dosaženým profesním statutem a celkovou společenskou situací a společenským postavením své osobité skupiny. Tato integrace je sledována v závislosti na věkové kategorii a pohlaví.

Metodou terénního výzkumu byl přímý řízený rozhovor ve znakové řeči nezbytně doplněný zúčastněným pozorováním: neformální setkání s neslyšícími v jejich zaměstnání a v klubech – stacionářích České unie neslyšících (dále jen Unii)³ a Pražského spolku neslyšících (dále jen Spolku)⁴ při jejich pravidelně pořádaných akcích (např. Klub seniorů v Unii

¹ Výzkum byl proveden formou řízeného rozhovoru ve znakové řeči u jednoho sta neslyšících osob v hlavním městě Praze. Z toho bylo celkově 53 % mužů a 47 % žen. Soubor byl dle věku rozdělen do třech kategorií: nejmladší lidé do 35ti let (17 mužů – tedy 32,07 % z celkového počtu mužů a 13 žen – 27,65 % z počtu žen), střední věk od 35ti do 55ti let (28 mužů – 52,83 % a 29 žen – 61,70 %) a lidé nad 55 let (8 mužů – 15,09 % a 5 žen – 10,63 %). Jednoznačně tedy převážil věk střední.

² Na poli antropologie fyzické již proběhly výzkumy zaměřené např. na příčiny hluchoty uvnitř středního ucha nebo na problematiku operací kochleárních implantátů.

³ Česká unie neslyšících je organizace založená 1. 7. 1990 (sídlo Praha, ul. Havlíčkova). Zaměřuje se na neslyšící a širokou veřejnost stýkající se s neslyšícími. Nabízí tlumočnické, sociálně právní služby pro neslyšící, kurzy znakové řeči, přednášky a kurzy pro neslyšící, rehabilitační pobyty a rekondice, vydavatelské služby, karty na procvičování znakové řeči atd.

⁴ Pražský spolek neslyšících je organizace založená roku 1868 jako Podpůrný spolek hluchoněmých svatého Františka Sáleského a vůbec první organizace neslyšících (sídlo Praha, ul. Na Neklaně). Dlouho usiloval o sjednocení neslyšících, což se podařilo roku 1965, kdy díky

nebo Klub mládeže ve Spolku). Zúčastnila jsem se i jednodenních turistických putování po Praze. Takto získané poznatky z terénního výzkumu jsem doplnila v pracovních kolektivech podniků zaměstnávajících několik neslyšících, jako byly hotel Renaissance⁵ u pražského Masarykova nádraží, zlatnictví Aureta⁶ v ul. Letohradské na Letné nebo Avia v Letňanech⁷. Zde jsem použila dotazníkovou sondu u několika slyšících osob, které s neslyšícími přicházejí na pracovištích běžně do kontaktu nebo jsou jim přímo nadřízeny. Posledním krokem byly řízené rozhovory ve třech vybraných pražských organizacích, a sice v Unii, Spolku a Federaci rodičů a přátel sluchově postižených (dále jen FRPSP). Kritériem jejich výběru se stal jejich akční rádius – Unie je organizace s celostátní působností a sdružuje hlavně neslyšící nebo jen znakoví nedoslýchavé, Spolek má lokální charakter a jeho členskou základnu do značné míry tvoří nedoslýchaví i slyšící zaměstnanci, a FRPSP je také celostátní organizace, která se zaměřuje na sluchově postižené děti a jejich slyšící i neslyšící rodiče a přátele.

U skupiny neslyšících byly jako indikátory integrace zvoleny: vzdělání, práce, kruh přátel a volba partnera, hodnotová orientace, radost, úspěch, politická orientace, situace před rokem 1989 a po něm, trávení volného času.

Ve smíšených pracovních kolektivech jsem u slyšících spolupracovníků zjišťovala stupeň integrace na několika indikátorech: na způsobu komunikace, pří-

padně na stupni znalosti znakové řeči, ochotě se ji naučit, na kontaktech mimo pracoviště, na deklarované ochotě přátelit se, uzavřít s neslyšícím sňatek či ochotně přistoupit na sňatek dítěte s takto postiženou osobou. Ukázalo se, že neslyšící na těchto pracovištích vykonávají zpravidla povolání, která u jejich kolegů ve vedoucích funkcích nevzbuzují konkurenční zášť, u spolupracovníků v dělnických profesích ale zášť, související se strachem o místo, vzbuzovat mohou a vzbuzují. V Avii zastávají všichni dělnické profese – jsou zámečnický, lakýrníky, nástrojaři. V hotelu Renaissance pracují v prádelně, jako uklízečky, myči nádobí. Ve zlatnictví vyrábějí a opravují šperky.

U organizací pro sluchově postižené jsem se stupeň integrace pokoušela popsat na rozdíl mezi jejich deklarovanou a skutečnou činností, na politice předsedů a funkcionářů, na jejich otevřenosti či uzavřenosti vůči možné integraci sluchově postižených, ale také otevřenosti vůči světu slyšící většiny společnosti.

Všechny zmíněné indikátory integrace jak u skupiny neslyšících tak u jejich slyšících spolupracovníků byly záměrně zvoleny tak, aby byly srovnatelné s výzkumy sociologickými. Jako klasický etnologický ukazatel sloužila např. otázka endogamie, tedy uzavřenosti skupiny v uzavírání sňatků, ostatní indikátory přesahovaly.

Na základě poznatků získaných etnologickým výzkumem se pokusím formulovat závěry a posléze navrhnout vlastní model integrace.

Josefu Zemanovi (dlouholetý pracovník ve výboru spolku, 35 let jeho předsedou, tlumočnick, sociální pracovník, zakladatel klubovny v domě pro neslyšící na Janáčkově náměstí) vzniká Celopražská základní organizace neslyšících. V současné době ale opět došlo k rozštěpení na několik organizací. Spolek nabízí obdobné služby jako Unie.

⁵ Renaissance je hotel ve vlastnictví amerických investorů, má přibližně 150 zaměstnanců.

⁶ Aureta je soukromé zlatnictví s přibližně 30 zaměstnanci, které se zaměřuje na zakázkovou výrobu zlatých šperků, opravy, případně prodej přímo v podniku, nejedná se o obchod.

Předpoklady a limity integrace – skupina neslyšících

Neslyšící se do zdravotně nehandicapované společnosti nemohou zapojit z rozličných důvodů. První bariéru představuje již samotný omezený výběr škol, učiliště a následně i profese. V uplynulých padesáti letech byla tato možnost značně omezená.⁸ Znaková řeč byla na běžných základních školách ze zákona zakázána, situace se změnila až oficiálním přijetím zákona o znakové řeči roku 1997.⁹ Neexistovaly mateřské školy pro neslyšící děti, natož bilingvní.¹⁰ Výběr učiliště (střední nebo vysoká škola byla jen snem) byl předurčen – téměř 98 % žen se vyučilo pánskou či dámskou krejčovou, muži se zase stávali z 80 % zámečníky, nanejvýš čalouníky nebo krejčími.

Druhým limitem integrace je situace na pracovišti. Neslyšící se sice chodí za slyšícími sami poradit, téměř nikdy ale spolu netráví čas po práci. Svě slyšící spolupracovníky nepovažují za přátele. Ti vesměs ani neznají znakovou řeč. Vyřešit tuto situaci dnes není jednoduché – v souvislosti se vzrůstající nezaměstnaností totiž může docházet k pozitivní diskriminaci všech zdravotně handicapovaných, jejichž propuštění je obtížnější.¹¹

Uzavřenost skupiny neslyšících je dána i vysokou sňatečností v rámci vlastní skupiny. Výběr partnera stejného postižení

se odvíjí od míst, kde neslyšící tráví volný čas. Po práci zamíří nejčastěji domů, a od odpoledne do večera chodí na ta místa, kde se setkávají s ostatními neslyšícími – do rozličných stacionářů a klubů. Podle jejich mínění jedině zde naleznou sobě rovné, se kterými si mohou plnohodnotně popovídat vlastním jazykem a svým osobitým způsobem. Kluby omezené na neslyšící členy jsou také jediným místem, kde se mohou seznámit se členy vlastní skupiny. Z tohoto faktu plyne až – podle odhadů několika funkcionářů v těchto organizacích – 80 % vzájemná sňatečnost.

Dalším limitem je deklarace hodnotové orientace (jež je velice těžko změnitelná a překonatelná). Neslyšící muži v kategorii do 35 let jsou orientováni dost materiálně – dávají přednost penězům a výdělku před zdravím. Zcela obráceně je to u všech ostatních věkových kategorií a také u žen – jednoznačně vítězí zdraví a hned na druhém místě je rodina.

Podíváme-li se na to, co neslyšící považují za úspěch, zjistíme, že jde o jiný svět. Tak např. nejčastěji jmenovaným je úspěch ve sportu (až u 35 % mužů do 35 let), tedy v aktivitě, kde nepotřebují slyšet, a dále u mužů i žen úspěch v práci, nebo úspěch zaměřený do své vlastní zdravotně nehandicapované rodiny (u žen až z 40 % ve střední věkové kate-

⁷ Daewoo Avia je továrna zaměřující se na výrobu nákladních malotonážních automobilů s přibližně 1 500 zaměstnanci.

⁸ Tato skutečnost se potvrdila výzkumem, ale verifikoval ji i nedoslyšavý předseda České unie neslyšících V. Buberle. Neslyšící neměli žádnou šanci dosáhnout vysokoškolského vzdělání, středních škol různého typu bylo minimum.

⁹ Zákon o znakové řeči a změně dalších zákonů č. 155/1998 Sb. Byl přijat dne 11. 6. 1998 s platností od 13. 7. 1998. Paragraf 7 upřesňuje, že neslyšící mají právo na používání znakové řeči, vzdělání s využitím znakové řeči a výuku znakové řeči. (Znakovou řečí se rozumí český znakový jazyk a znakovaná čeština.)

¹⁰ Teprve v posledních letech se v hlavním městě Praze otevřela mateřská škola s bilingvní vyučovací metodou – ta spočívá v užívání jak znakového jazyka, tak metody orální.

¹¹ Chce-li zaměstnavatel propustit zdravotně handicapovaného zaměstnance, musí mu nejprve s pomocí Úřadu práce ČR najít nové místo, se kterým bude vypovídaný souhlasit.

gorii). Úspěchu dosáhli někteří neslyšící i v pantomimě – jiní ji jmenovali v kategorii radost. Největší radost mají vedle sportu, velké lásky nebo rodiny i z chování na výlety. Kategorie úspěch a radost neumějí neslyšící dokonale rozlišit, mnohdy jim tedy splývala.

Neslyšící se silně orientují na svou rodinu. Tento fakt vyplývá z toho, že jde o jinou společnost, což potvrdil výzkum trávení volného času a – jak již bylo zmíněno – výzkum hodnotové orientace neslyšících. Volný čas tráví nejraději doma různými pracemi, kutilstvem a opravami, starostí o dobrý chod domácnosti a o rodinu, ale také sledováním televize, čtením více časopisů než knih nebo ručními pracemi. Poměrně hodně se neslyšící věnují jak individuálním, tak kolektivním sportům. Často také navštěvují spolky pro sluchově postižené. Chodí na výlety a procházky, rádi cestují nebo tráví čas na chalupě či na zahrádce. Někteří mladší chodí i do kina, divadla nebo sami hrají pantomimu.

Předpoklady a limity integrace: spolupracovníci

Všeobecně vzato, slyšící spolupracovníci se s neslyšícími neumějí domluvit znakovou řečí, tuto formu komunikace neovládají, ale deklarují ochotu osvojit si ji v nějakém kursu. Jsou schopni se dorozumět, a sice odezíráním, posuňky, psaním. Po práci se se svými neslyšícími kolegy téměř vůbec nestýkají. Slyšící si obecně myslí, že neslyšícím máme pomáhat, ale konkrétně už nevědí jak. Poměrně tolerantní se ukázali v deklarované ochotě vzít si sluchově postiženého partnera/partnerku, a ještě tolerantnější byli v případě podobného sňatku u svého dítěte. Rovněž smíšené třídy by spolupracovníkům tolik nevadily, i kdyby do nich chodilo jejich dítě. Spolupracovníci

také rozlišují hierarchii handicapů v České republice. Z nabízených postižení – nevidět, neslyšet, nechodit – si téměř ve 100 % vybrali neslyšet.

Předpoklady a limity integrace – Spolky: oficiální linie

Výchozím problémem dnes je nepřehlednost různých spolků a služeb, které nabízejí, neboť většina z nich se v nabídce překrývá. Podstatně větším problémem je však filozofie neslyšících, která směřuje k uzavírání se ve vlastní skupině. A co je hlavní – neslyšící se integrovat nechtějí. Tento poznatek vyplynul po nespočetných rozhovorech jak se samotnými neslyšícími, tak s řadou jejich slyšících i neslyšících funkcionářů, včetně lidí, kteří se SP snaží jakkoli pomáhat a vědí, co chtějí a potřebují. Neslyšící jsou plně spokojeni se stávající situací – mají v Praze několik míst, kde se mohou dennodenně scházet s ostatními ze své subkultury, popovídat si ve svém jazyce, se kterým se ve většinové slyšící společnosti nedomluví, vyměnit si informace, novinky a zkušenosti nad šálkem velice levné kávy. Neslyšícím je ve skutečnosti lhostejné, jaké organizaci platí členské příspěvky, chodí do několika organizací, jejichž funkcionáři se třeba na smrt nesnášejí. Pro neslyšící je hlavní, že se mají kde scházet a že mají pocit, že se o ně organizace dobře stará. Bohužel je smutné, že průměrnému neslyšícímu ani tak nejde o to, jaké školy organizace podporuje, co dělá pro rozvoj vzdělání a pracovního uplatnění, jak se snaží představit neslyšící navenek, nebo do jaké míry usiluje skutečně o integraci těchto lidí. Jen když jsou tu stacionáře a moji kamarádi. Na obranu všech organizací musím říct, i přes jejich vzájemné potýkání, že se objevují náznaky k integraci (bilingvní mateřská školka provozovaná FRPSP, dále pak profesionální

divadelní vystoupení pantomimického spolku Nepanto, nebo iniciativa, se kterou jako první přišel tragicky zesnulý režisér Petr Lébl na scéně divadla Na zábradlí – nastudování představení za přítomnosti tlumočnicka znakového jazyka. Na jeho aktivitu se snad podaří navázat.) Je jasné, že neslyšící středního a staršího věku budou chtít ze své skupiny vyjít jen velmi málo a neochotně, naději ale vidím v lidech mladých a nejmladších, počínaje dnešní bilingvní školičkou. Tuto moji naději dnes potvrzuje stále větší počet neslyšících, kteří studují na vysokých školách, a to nejen na filozofické a pedagogické fakultě, ale i strojní, elektrotechnické nebo dokonce 1. lékařské. O neslyšících se dnes hovoří a ví víc než za minulého režimu, a já doufám, že do budoucna se jejich situace bude stále zlepšovat.

Návrh modelu integrace

Školy, výběr profesí

Jaké je tedy podle mne navrhované řešení na zlepšení integrace sluchově postižených do většinové slyšící společnosti? S přípravou na vstup do života se dnes začíná již od mateřských škol – jako velmi pozitivní vidím vznik bilingvní mateřské školy, kde se kromě znakového jazyka vyučuje i metodou orální. Děti by neměly být izolovány od zbytku slyšícího světa (včetně rodiny, která je pro rozvoj dítěte marginální) v internátech, bohužel to není možné, neboť školy jsou soustředěny pouze do velkých měst. Integrace na prvním stupni základních škol podle mne ještě není možná a navíc jí trpí obě strany – slyšící jsou při čtení, psaní i počtech zpomalováni, neslyšící zase nerozumějí a nestihají. Dítě se totiž nejdříve musí naučit číst, psát, ukazovat a hlavně orientovat ve světě. Integrace je možná až od druhého stupně ZŠ, a ještě lépe od středních škol a učilišť –

velice funkční je smíšená třída se znakovým pedagogem jak pro teoretické, tak praktické obory. Na poli školství došlo všeobecně také k velkému zlepšení nabídek nejen pro žáky končící základní školu, ale došlo i k rozšíření středních a vysokých škol – mezi všemi bych na úrovni středního školství jmenovala SŠ zdravotnickou – obor zubní laborant, který vznikl díky popudu jednoho tatínka, jenž chtěl mít neslyšící dceru v zubní laboratoři, Obchodní akademii nebo SOU – obor administrativně-technický pracovník; na úrovni vysokých škol jsou to pak speciální pedagogiky, čeština v komunikaci neslyšících na FF, kde dnes vyrůstají budoucí profesionální tlumočníci a vůbec odborníci, nebo brněnskou JAMU.

Trávení volného času

V okruhu trávení volného času a činností, které neslyšícím přinášejí radost i úspěch, bych se zaměřila na následující: kromě sportu, který se ukazuje jako zvláště výhodný pro podchycení neslyšících, by podobnou funkci mohla mít pantomima. V oblasti sportu bych navrhovala smíšená družstva a smíšené zápasy mezi slyšícími a neslyšícími, neboť ani u kolektivních sportů není nutně sluchové postižení na závadu. V oblasti pantomimy by byla funkční spolupráce mezi oběma skupinami, společná vystoupení, poradní činnost ze strany slyšících studentů a jejich neslyšících kolegů za pomoci tlumočnicků. Jak je mi známo, právě nyní se rozbíhá spolupráce na několika divadelních hrách, při kterých je přítomno několik tlumočnicků, kteří se významně podílejí na vedení slyšících herců a pomáhají jim v pochopení zákonitostí znakové řeči nebo samotné mentality neslyšících. Další možnosti trávení volna jsou rovněž vhodnými východisky k integraci: cestování, procházky, četba

časopisů, hry jako šipky, šachy, kulečnick nebo karty. Nyní se pokusím rozebrat jednu oblast po druhé: Neslyšící cestují všeobecně velmi rádi – v cizí zemi s neznámým jazykem mají totiž obdobné pocity jako mezi slyšícími, kteří s nimi nekomunikují. Nemají tedy žádné jazykové zábrany, cizí země vnímají hlavně očima. Navíc mají-li možnost setkat se v zahraničí s místními neslyšícími, je to pro ně výhodou – neslyšící se znakovou řečí totiž jsou schopni domluvit po celém světě, i když je tolik odlišná, včetně tak vzdálených zemí, jako je např. Japonsko – tuto skutečnost potvrzují výměnné zájezdy cizích dětí do českých škol pro sluchově postižené: zatímco slyšící učitelky udiveně přihlížejí, děti si se zahraniční návštěvou po dvaceti minutách znakuji jakoby nic. Bohužel zájezdy, kterých se nyní účastní, jsou pořádány jejich organizacemi, a tedy určeny výhradně pro neslyšící. Krátce po revoluci v roce 1989 jezdili ještě s cestovními kanceláři, nyní ale dávají přednost levnějším (dotovaným) akcím od spolků. Co se týče procházek: mnoho neslyšících rozličného věku rádo tráví čas chozením jak po částech Prahy, tak po výletech vzdálenějších, nemluvě o turistice. Neslyšící chodí buď sami nebo se svými sluchově postiženými vrstevníky. Jedinou oblastí, ve které nejsou soběstační, je orientace v jízdách – nevědí, odkud, jak a kdy mají jet, nevědí, kde vystoupit, na „blind“ se nepouštějí, za hranice města jede někdo, kdo cestu zná, a ostatní se nechávají vést... a právě tady by jim mohli slyšící vyjít vstříc – právě oni by je mohli vést a tak udělat další krok k integraci. Další velmi populární činností ve volném čase je četba časopisů, méně pak knih, a sledování televize. Časopisy a vůbec jakékoli čtení, kde není mnoho písma, mají neslyšící v oblibě – text doprovázejí barevné

obrázky, které napoví, o čem či o kom článek je, dá se tedy snadno pochopit. Pro lepší integraci by bylo možné tímto způsobem řešit různé časopisy pro neslyšící a cennými a přitom zajímavými informacemi o světě zdravých i postižených, které dnes nejsou příliš čteny. Co se týče poslední zmiňované oblasti trávení volného času – karetních her, šipek, šachů atd. – i zde je možné hledat východisko pro integraci, neobjevují se tu žádné bariéry, jen osobně pochybuji, že by si slyšící našli tolik času pro podobné zábavy jako neslyšící.

Komunikace a spolupracovníci

Integrace na pracovištích je jistě velice obtížná, pokud chybí vůle na jedné ze zúčastněných stran. Nejen neslyšící by měli usilovat o zlepšení komunikace, znakovou řeč by se měli učit i sami slyšící. Myslím, že hlavním problémem v zaměstnání je celkově malá informovanost o tomto druhu postižení – slyšící sice vidí, že sluchově postižený může dělat cokoli, jeho vada také není vidět, ale zároveň mají o jeho životě a myšlenkovém světě zkrácené představy, např. si myslí, že neslyšící jsou šťastnější. Předsudky se ale vyskytují i na druhé straně – neslyšící např. považují všechny slyšící bez rozdílu vzdělání za chytré a rozhodně chytřejší než jsou sami. Neinformovanost tak zakládá názorový romantismus. Slyšící není také informován o dopadu smíšených tříd na základních školách, idealisticky si představuje smíšené manželství. Také neví, jak neslyšícím pomáhat. K přispění k integraci by v tomto případě pomohl jistě nějaký informativní kurz o vážnosti a nevážnosti sluchového postižení na vybraných pracovištích s menšinou neslyšících. Hezké by bylo, kdyby slyšící představení věděli, jak mají s neslyšícím mluvit např. při poradách

nebo sdělování nových úkolů atd. – že k němu musí být obráceni čelem, mluvit zřetelně a nezakrývat si ústa vousy, jak k němu přistupovat, aby se nelekl...

Sdružování se ve spolcích

Funkční by bylo snad jediné řešení – nechat jeden spolek, možná dva pro konkurenci, jenž by vlastnil samostatnou budovu, která by sluchově postiženým poskytovala veškeré zázemí od péče odborné, po zábavnou – jako je dnes ve Spolku např. promítání videokazet s oblíbenými filmy s titulky zdarma, nebo posilovna či knihovna. Ideální by bylo, kdyby tento dům byl otevřen všem nejen z blízkého okolí, a aby slyšící nalákal, zval by je letáky a reklamou. Otevřenost světu by mohla neslyšícím velice prospívat – jistě by se našli lidé různých zaměření, kteří by byli ochotni spolupracovat a naučit se s neslyšícími komunikovat. Dnes je opravdu nešťastné dívat se na přetahování se o finanční podpory z různých ministerstev na akce, které zároveň se mnou pořádá identicky někdo, s kým bojuji. Zároveň je nešťastná, a přitom velice populární, politika získávání příznivců spolku tím, že jim nabídnu při nějaké akci (nejlépe při projevu nějakého funkcionáře) kávu, pivo, víno nebo chlebiček s dortem zadarmo. Je neefektivní využívat dotace organizacím tímto způsobem, a v této zálibě nevidím nic integračního (efektivnější by bylo přispívat větší měrou na kompenzační pomůcky pro sluchově postižené).

Závěr

Pojem subkultura se dá vymezit několika způsoby – pro účel mé práce bych ji definovala jako „specifickou skupinu,

kteřá je tvůrkyní a nositelem zvláštních, odlišných norem, hodnot, vzorců chování a tradic, a zejména specifického životního stylu, a která se přitom podílí na většinové kultuře. Mimořádnou roli při vzniku a zejména reprodukci subkultury hraje proces osvojování jazyka a osvojený jazykový kód.“¹² Můj antropologický výzkum jasně potvrdil, že neslyšící subkulturou jsou – ke komunikaci užívají výhradně znakový jazyk a nejsou ochotni přijímat mezi sebe někoho, kdo jej neovládá (dokonce ani nedoslýchavého). Žijí svými zájmy v rámci spolků – naplňuje je sledovat osudy funkcionářů a jiných neslyšících. Zúčastňují se výhradně akcí pořádaných těmito organizacemi pouze pro neslyšící členy. Zároveň nelze říci, že by o nich ostatní většinová společnost nevěděla – otevírají se jí ve smíšených třídách, na pracovištích, v místech bydliště, ale i na divadelních prknech nebo v pravém dolním rohu televizní obrazovky. Názory, že neslyšící tvoří jazykovou a kulturní menšinu, se objevují nejen v odborné literatuře (Říčan, P. – Krejčířová, D.: *Dětská klinická psychologie*. Grada Publishing, Praha 1995, s. 98.), ale běžně i v časopisech pro neslyšící z úst jejich neslyšících zástupců (viz jakékoli číslo Unie) nebo v beletristických dílech neslyšící autorky Věry Strnadové (Strnadová, V.: *Současné problémy české komunity neslyšících I*. FF UK, Praha 1998, s. 53–54). Neslyšící mají svůj vlastní tichý svět a jsou velmi odříznuti od informací ze světa slyšících. Jejich pocity v našem světě slov a zvuků se dají přirovnat k pocitům, které slyšící zažije, přijde-li do klubu neslyšících. Cítí se podobně vykořeněn a neví, „o čem je řeč“.

¹² In. Hrdý, Ladislav – Soukup, Václav – Vodáková, Alena: *Sociální a kulturní antropologie. Sociologické pojmosloví*. SLON, Praha 1993, s. 70–71.